

STUDIES ON LANGUAGE AND CULTURE
IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE



Languages and Cultures in the Caucasus

Papers from the International Conference
“Current Advances in Caucasian Studies”
Macerata, January 21-23, 2010

Edited by

Vittorio Springfield Tomelleri, Manana Topadze,

Anna Lukianowicz

with the collaboration of Oleg Rumjancev

SLCCEE

Studies on Language and Culture in Central and Eastern Europe

Herausgegeben von
Christian Voß

Band 16



Verlag Otto Sagner

München – Berlin

Languages and Cultures in the Caucasus

Papers from the International Conference
“Current Advances in Caucasian Studies”
Macerata, January 21-23, 2010

Edited by

Vittorio Springfield Tomelleri, Manana Topadze, Anna Lukianowicz
with the collaboration of Oleg Rumjancev

SLCCEE

Verlag Otto Sagner · München – Berlin

2011

Bibliografische Information der Deutschen Bibliothek

Die Deutsche Bibliothek verzeichnet diese Publikation in der Deutschen Nationalbibliografie; detaillierte bibliografische Informationen sind im Internet über <http://dnb.ddb.de> abrufbar.



© 2011 bei Kubon & Sagner GmbH
Heißstraße 39/41 Friedrichstraße 200
80798 München 10117 Berlin

Telefon +49 (0)89 54 218-106
Telefax +49 (0)89 54 218-226
verlag@kubon-sagner.de

«**Verlag Otto Sagner**» ist ein Imprint der Kubon & Sagner GmbH

Anschrift des Herausgebers:

Prof. Dr. Christian Voß
Humboldt-Universität zu Berlin
Institut für Slawistik
Dorotheenstraße 65
10117 Berlin

Telefon +49 (0)30 2093-5185
christian.voss@staff.hu-berlin.de

Umschlaggestaltung: Christopher Triplett, Marburg
Druck und Bindung: Difo-Druck, Bamberg
Printed in Germany

Alle Rechte vorbehalten

ISSN 1868-2936
ISBN: 978-3-86688-195-2
ISBN (eBook): 978-3-86688-196-9

TABLE OF CONTENTS

<i>Vittorio Springfield Tomelleri, Manana Topadze, Anna Lukianowicz</i> Preface	xi-xii
Mikheil Kurdiani in memoriam	xv
in Georgian	xv-xvii
in English	xix-xxi

I. Language and Religion

<i>Jost Gippert</i> The Linguistic Background of Caucasian Albanian Literacy	3
<i>Ketevan Gadilia</i> Bible Translation and the Context. How does Bible Translation reflect Language and Culture Contacts?	23
<i>Sabrina Chanalievna Šichalieva</i> Metatekstovij process v prostranstve jazykovoj kul'tury narodov Dagestana	41

II. History and Culture

<i>Luigi Magarotto</i> Russian-Georgian and Georgian-Ossetian-Abkhazian Historical Relations	49
<i>Dina Dubrovskaya</i> Alans: The Missing Link between the Orient and the Occident during the Gengishid Era	69
<i>Paolo Ognibene, Hasan Sayaf</i> Pochod Džebé i Subedeja na Kavkaz: arabskie istočniki	79
<i>Revaz Abashia</i> Istoriografičeskij istočnik genetičeskogo edinstva iberijsko-kavkazskich jazykov	93
<i>Naida Magomedrasulovna Chajbulaeva, Marina Magomedrasulovna Chajbulaeva</i> Obraz Kavkaza v ruskom jazykovom soznanii XIX veka	99
<i>Daniele Guizzo</i> Blessed and Cursed: Wolf's Totemism and Tabooisation between the Caucasus and Iran	105
<i>Diana Vajnerovna Sokaeva</i> Zoomorfnj simvolizm v osetinskom fol'klоре (legendy, predanija, volšebnye skazki, nartskij èpos)	117

<i>Ninel' Vladimirovna Melkadze</i> Michail Semenovič Voroncov i evropejskij put' Kavkaza	123
<i>Marija Akopovna Kirakosova</i> Aleksandr Čerepnin i muzykal'nyj Tiflis	147
<i>Marco Sabbatini</i> Viacheslav Ivanov in Baku and his Reflection on Poetics and Language	169
III. Caucasian Studies	
<i>Boghos Levon Zekiyani</i> Cultural and Political Relations in the Subcaucasus with Special Regard to its Christian Heritage: Some Methodological Remarks	177
<i>Nino Rukhadze</i> Izučenie dagestanskich jazykov v Gruzii (istorija i sovremennost')	205
<i>Evgenija Kurtišvili</i> Iberijsko-kavkazskoe jazykoznanie kak odna iz osnov naučno-kul'turnych vzaimootnošenij meždu narodami Kavkaza	211
<i>Džoni Kviciani</i> Kavkazskaja ideja: istorija i sovremennost'	217
IV. Contact Linguistics	
<i>Alice C. Harris, Andrei Antonenko</i> Language Contact and the Origins of Multiple Exponence in Archi Pronouns	223
<i>Betül Emgin, Balkız Öztürk</i> Infinitival Clauses in Pazar Laz	245
<i>Levan Pačulia</i> O dvuch glagol'nyh formach vežlivogo obraščeniya v gruzinskom i zanskom	259
<i>Lela Giglemiani, Važa Šengelia</i> Zaimstvovannye affiksál'nye morfemy v megrel'skom dialekte megrel'sko-lazskogo (zanskogo) jazyka	263
<i>Cira Džandžgava</i> Fonetičeskaja adaptacija zaimstvovannyh leksičeskich edinic v megrel'skoj reči	269
<i>Marika Jikia</i> One Case of Interference of Azerbaijani in Georgian and Udi	277
<i>Timofey Arkhangelskiy, Oleg Belyaev</i> A Comparison of Eastern Armenian and Iron Ossetic Spatial Systems	285

<i>Rusudan Asatiani</i> The Disappearance of the Accusative: an Areal or Universal Tendency?	301
<i>Anna Meskhi</i> Kakabi-Kabkab	307
<i>Yury Lander</i> The Adrelative Genitive in Udi: Syntactic Borrowing plus Reanalysis	325

V. Sociolinguistics

<i>Cira Baramidze</i> Kompleksnye modeli dlja izučeniya jazykovej situacii na Severnom Kavkaze	353
<i>Zulajchat Magomedovna Mallaeva</i> Ėtnolingvističeskij fenomen Dagestana	367
<i>Magomed Abdulkadirovič Magomedov</i> Problemy funkcionirovaniya maločislennykh jazykov Dagestana (Andijskie jazyki)	375
<i>Irine Chachanidze</i> Political Priorities in the Composition of Linguistic Landscapes in Post-Soviet Georgia	379
<i>Lali Ezugbaia, Kakha Gabunia, Chabuki Kiria</i> On the Sociolinguistic Status of the Kartvelian Languages	383
<i>Zaal Kivkidze</i> New Approaches to Gender Issues in Text-Based Analyses: Georgian Printed Media in Context	389

VI. Lexicology

<i>Lia Abuladze, Andreas Ludden</i> Ėnantioseimija v kartvel'skich jazykach	397
<i>Maja Lomia, Rusudan Gersamia</i> Jazykoe vyraženie slov čuvstvenno-umstvennogo vosprijatija v leksemach i frazeologizmach	411
<i>Manana Rusieshvili, Ketevan Lortkipanidze</i> Cultural Similarities in Proverbs (using Examples from Kartvelian and Azerbaijanian)	421
<i>Irina Lobzhanidze</i> Similar Ways of Forming Idioms in Georgian, Udi and Russian	431

Tamar Sukhishvili
On Somatic Words Denoting Kinship in Georgian 439

Madina Calikova
Sopostavitel'nyj analiz leksiko-frazeologičeskich sredstv vyraženiya sravnenija 449

Nino Khakhiashvili
Leksema «raduga» v gruzinskom i nekotorych drugich jazykach 457

VII. Armenian

Anahit Abrahamyan
Some Caucasian Borrowings in the Armenian Dialects 465

Andrea Scala
Differential Object Marking in Eastern Armenian: Some Remarks 471

Alessandro Orengo
On Armenian Funeral Rituals (4th-13th Centuries) 481

VIII. West Caucasian Languages

Peter Arkadiev, Alexander Letuchiy
Prefixes and Suffixes in the Adyghe Polysynthetic Wordform: Types of Interaction 495

Natalia Serdobol'skaya
Grammaticalization Patterns of the Adyghe Instrumental Case 515

Nana Mačavariani
Ergaṭiuli konstrukcia apxazursa da kartulši 541

IX. Daghestanian Languages

Diana Forker
Grammatical Relations in Hinuq 553

Indira Achmedovan Abdulaeva
Specifičeskie tipy slovosočetanij v achvachskom jazyke 569

Mariza Oglanovna Tairova
Specifika sklonenija masdarnych form v rutul'skom jazyke 575

Madina Magomedrasulovna Chajbulaeva
Suščestvitel'nye kak komponenty vyraženiya odnositel'nogo vremeni v avarskom jazyke 581

X. Kartvelian Languages

<i>Shukia Apridonidze</i> On the Syntagmatics of Modifiers Denoting Plurality in Georgian	593
<i>Lia Bakuradze</i> Means of Expressing Multiplicity in Georgian	615
<i>Mariam Manjgaladze, Tedo Uturgaidze</i> Interferential Processes on the Territory of East Georgia	627
<i>Ketevan Margiani-Subari</i> Prjamaja reč' v svanskom	637
<i>Iza Ivanovna Čantladze</i> Problema diglossi i bilingvizma v reči naselenija verhnego pojasa Kodorskogo (resp. Dal'skogo) uščel'ja	649

PREFACE

The present volume contains papers that were, or were to be, delivered at the international conference “Current Advances in Caucasian Studies”, held at the University of Macerata from 21-24 January 2010. Some participants could not, or decided not to publish their contribution, while others, who for different reasons were not able to attend the conference, have kindly submitted their article.

The aim of the conference was to bring together different experiences and approaches to the Caucasus region, which has attracted curiosity and scientific attention since ancient times, with particular attention to contact phenomena at all levels of social and cultural life.

The papers tackle different topics and testify to multifarious approaches to the study of this extremely complex area, as reflected in the history of Caucasian Studies (section iii). Some of them are devoted to sociolinguistic problems, which are becoming more and more topical after the collapse of the Soviet Union and the following redistribution of political and cultural influence (section v). Others examine concrete questions of linguistic contact and discuss some interesting and quite different types of interference between genetically related or totally different languages, including peripheral or dialectal features owing their formation and development to adstratum influence (section iv). The Christian tradition and the importance of Bible translation, with respect to contact phenomena in the past as well as nowadays, are also investigated (section i). Particular attention is dedicated to political, historical and cultural questions, in medieval as well as in modern times (section ii). Lexicology and idioms also seem to be an interesting and promising field for comparative research (section vi). Finally, quite a few contributions approach various aspects of different geographic areas and language groups (sections vii through x).

Such diversity is clearly reflected in the various ways the material is presented, in the systems of transliteration and quotation adopted in each contribution, which we decided not to unify, checking only the internal coherence of each choice.

The decision to create different sections, hosting the articles, should be understood as a possible (not the only) criterion to arrange them according to their content. Some articles have rather the character of extended abstracts, what in the Russian tradition is known as *tezisy doklada*; this notwithstanding, we decided to put them in the pertinent section in order to maintain a thematic coherence within and between the sections. It should be taken into account, however, that such a classification, as every label, could easily be perceived as a dangerous Bed of Procrustes, for which we apologize in advance. Anyhow, we sincerely hope that the material presented here will encounter both the interest and favour of readers working on Caucasian languages and cultures.

ACKNOWLEDGMENTS

We would like to express our sincere gratitude to all the people and institutions for their help before and during this event: first the Dean of the Faculty of Arts, Prof. Gianfranco Paci, the Head of the Department of Linguistic, Philological and Literary Research, Prof. Daniele Maggi, and his deputy Prof. Diego Poli, for their financial support.

Further, the Province of Macerata - particularly Mr. Giorgio Bottacchiari and Mr. Giuseppe Pezzanesi - made possible a guided excursion to the Shrine of Loreto, to Recanati (Casa Leopardi and Museo Beniamino Gigli), Sirolo and Porto Recanati, where the participants had the chance to enjoy the beauty of the fragrant hills around Macerata and take a short sunny walk on the shore of the Adriatic sea.

The greatly appreciated coffee breaks were very kindly offered by M.C.M. Carbonari.

Last but not least we want to thank all the members of the above mentioned Department for their tremendous and sometimes quite complicated work, in strictly alphabetical order: Anna Cimorelli, Floriana Pazzelli, Agostino Regnicoli and Beatrice Vissani; moreover, during the conference the students Serena Maraviglia, Marta Natalini and Michele Salvatori joined us and provided their invaluable help.

It is regrettable that the former Chancellor, Prof. Roberto Sani's interest in other geographical areas, notably Mongolia, prevented his supporting our cultural event in any form.

We are grateful to Prof. Christian Voss (Berlin) for having accepted and strongly supported the idea to publish this volume in the series "Studies on Language and Culture in Central and East Europe".

Sadly, while preparing this volume we were informed that one of the participants, Mikheil Kurdiani, had passed away. This outstanding scholar's contributions to Caucasian Studies are recalled by his colleagues and friends in the obituary. Here suffice it to say that his very human qualities greatly enriched our conference. We would therefore like to dedicate this collective work to his memory.

Vittorio Springfield Tomelleri, Manana Topadze, Anna Lukianowicz



მიხეილ ქურდიანი

ქართველმა საზოგადოებამ, ქართულმა მეცნიერებამ, ქართველოლოგიამ დიდი და აუნაზღაურებელი დანაკლისი განიცადა: 2010 წლის 31 ოქტომბერს 56 წლის ასაკში გარდაიცვალა გამოჩენილი ქართველი მეცნიერი, მწერალი და საზოგადო მოღვაწე, გელათის მეცნიერებათა აკადემიის წევრი, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ზოგადი ენათმეცნიერების განყოფილების გამგე, საქართველოს მწერალთა და ჟურნალისტთა კავშირების წევრი, სრულიად საქართველოს რუსთაველის საზოგადოების პრეზიდენტი, ბატონი **მიხეილ ქურდიანი**.

მიხეილ ქურდიანი დაიბადა 1954 წლის 1 იანვარს თბილისში, ცნობილი პოეტისა და საზოგადო მოღვაწის - ემელიან ქურდიანის - ოჯახში. ღვთიურ ბოძებულ ტალანტისა და იმდროინდელი კულტურული გარემოს წყალობით, შეიძლება ითქვას, მან მიიღო კლასიკური უნივერსალური განათლება. 1971 წელს მ. ქურდიანმა წარჩინებით დაამთავრა თბილისის 47-ე საშუალო, გაძლიერებული ინგლისური სწავლების სკოლა; 1976 წელს დაამთავრა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტი, ხოლო 1977 წელს - თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ხელოვნების საზოგადოებრივი პროფესიის ფაკულტეტი ხელოვნებათმცოდნეობის სპეციალობით. მაგრამ არათუ ამით შეწყვეტილა, სიცოცხლის ბოლომდე არ დაშრეტილა მისი შემეცნებისა და ახალ ცოდნათა წვდომის წყურვილი; მაგალითად, მან 2001 წელს დაამთავრა ქუთაისის ნ. მუსხელიშვილის სახელობის სახელმწიფო ტექნიკური უნივერსიტეტის მაგისტრატურა მათემატიკის, გამოყენებითი მათემატიკისა და სტრუქტურული, გამოყენებითი და მათემატიკური ლინგვისტიკის სპეციალობით; ამავე დროს, მოამზადა სამაგისტრო ნაშრომი მეტა-ლურგიაში, რაკი ეს ცოდნა დასჭირდა მის კვალიფიკაციას ბრინჯაოს კულტურის ისტორიული მონაცემების კვლევისათვის ამიერკავკასიაში. ამ უნივერსალურ განათლებას აგვირგვინებდა (და - საფუძვლად ედო) არაერთი ევროპული, აღმოსავლური და ძველი კლასიკური ენის ცოდნა.

მეტად ფართო იყო მიხეილ ქურდიანის სამეცნიერო ინტერესების არეალი და კვლევითი დიაპაზონი: ლიტერატურათმცოდნეობა, თეორიული და შედარებითი ენათმეცნიერება, ისტორიოგრაფია, რელიგიის ისტორია, პალეოგრაფია...აი, სფეროები, რომლებშიც მას პირველხარისხოვანი კვლევები აქვს შესრულებული.

ნიშანდობლივია, რომ იგი ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატი ქართული ლიტერატურის სპეციალობით გახდა 1995 წელს, მისი ნაშრომი ეხებოდა ქართულ მოღერნისტულ ლიტერატურულ მიმდინარეობებს (სიმბოლიზმს, ფუტურიზმს...) მე-20 საუკუნის დასაწყისში და გამოირჩეოდა ფართო თეორიული ხედვით; ხოლო მისი სადოქტორო დისერტაცია, რომელიც ქართული ლექსის რიტმული ორგანიზაციის ისტორიულ ანალიზს მიეძღვნა (სახელწოდებით: "საერთო-ქართველური ვერსიფიკაციული სისტემა და ლექსთწყობის ზოგადლინგვისტური თეორია"), ორი სპეციალობით იყო დაცული: ენათმეცნიერების თეორია და ისტორია და ლიტერატურის თეორია (1998 წ.). რამდენადაც მ. ქურდიანი იყო ქართული ისტორიულ-შედარებითი ენათმეცნიერული სკოლის ერთ-ერთი უერთგულესი მემკვიდრე, სრულიად განსაკუთრებული იყო მისი ინტერესი მსოფლიო

ისტორიული პროცესების მიმართ; ისტორია მისთვის მხოლოდ ფაქტების სტატისტიკური გროვა კი არ იყო, არამედ იგი გლობალურ პროცესებს ხედავდა მასშტაბურად და შორეული წარსულის ცალკეულ ფაქტებშიც ჭვრეტდა განვითარების უნივერსალურ კანონზომიერებებს...

მიხეილ ქურდიანის კალამს ეკუთვნის ორასზე მეტი სამეცნიერო ნაშრომი, რომელთა შორის განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს მის სოლიდურ მონოგრაფიას "იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების საფუძვლები" (თბილისი, 2007 წ., "თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა", გვ. 1040). ამ მონოგრაფიამ შეაჯამა, ერთი მხრივ, შესაბამისი მონაპოვრები იბერიულ-კავკასიურ ენათმეცნიერებაში, ხოლო მეორე მხრივ - ერთგვარად გაამთლიანა ავტორის ზოგადთეორიული და კომპარატივისტული დაკვირვებანი კავკასიის მკვიდრ ენათა გენეტიკური ნათესაობის შესახებ; ავტორმა ამ წიგნში წარმოადგინა ყველა ის ძირითადი არგუმენტი, რის საფუძველზეც შესაძლებელია შესაბამისი თეორიის მეცნიერულ ღირებულებაზე საუბარი. იბერიულ-კავკასიურ ენათა ამ გენეალოგიურ კლასიფიკაციაში ბასკურმაც თავისი ადგილი დაიკავა; ბასკურ ენასთან ქართველურ და მთის იბერიულ-კავკასიურ ენათა ნათესაური ურთიერთობის დამტკიცებლად დამატებითი არგუმენტების წარმოადგენაც მის სახელს უკავშირდება. უნდა ითქვას, რომ ამ ტიპის შემაჯამებელი მონოგრაფია იბერიულ-კავკასიურ შედარებით ენათმეცნიერებაში მანამდე არ ყოფილა შექმნილი და ეს ნაშრომი სრულიად ახალ ეტაპს ქმნის კავკასიის აბორიგენ ენათა კვლევის საქმეში.

მეცნიერი ბოლო ხანს აქტიურად მუშაობდა ქართველთა პირველსაცხოვრისის ენობრივი სურათის შესაქმნელად. უკვე მოპოვებული შედეგები, რამდენიმე პუბლიკაციის სახით, სრულიად ნათლად და ცალსახად წარმოადგენს "წინარექართველთა" განსახლების არეალსა და იმ ბუნებრივ-ისტორიულ გარემოს, რასაც ეს პირველსაცხოვრისი ქმნიდა. ამავე ენობრივი მონაცემების საფუძველზე შესაძლებელი ხდება ქართველთა სოციოსტრუქტურული და ეთნოკულტურული ხასიათის ცალკეული შტრიხების დადგენაც.

მიხეილ ქურდიანი იყო სრულიად გამორჩეული ლექტორი და ორატორი. მრავალმხრივი განათლება, ნათელი გონება, ფართო სამეცნიერო დიაპაზონი და განსაკუთრებული მჭევრმეტყველური ტალანტი მას საშუალებას აძლევდა ეღვივოს სისწრაფით დაეპყრო აუდიტორია და ნათელი აზრისაკენ წარემართა დროთა თუ გარემოებათა გამო დაბნეული მსმენელი; იგი იყო ბეჭდაუდებელი მოპაექრე და არაერთხელ მოუგია ასეთი მძაფრი "შერკინებები" ჭეშმარიტების სასარგებლოდ ჩვენშიც და საზღვრებს გარეთაც. მას პატივის სცემდნენ და ანგარიშს უწევდნენ ქართველოლოგიასთან დაკავშირებული სამეცნიერო წრეები ევროპის ქვეყნებში, რუსეთში, პოსტსტაბჭოურ რესპუბლიკებში, განსაკუთრებით ჩრდილოეთ კავკასიის რესპუბლიკებში, სადაც ის თავისიანად, სისხლად და ხორცად ჰყავდათ მიღებული; შეიძლება ითქვას, მან ღირსეულად გააგრძელა კავკასიელთა სამძო ურთიერთობის ის ფასეული ტრადიცია, რომელიც მას ჯერ გენეტიკური მემკვიდრეობით მოსდგამდა სვანეთიდან, ხოლო შემდეგ ეროვნული საუნივერსიტეტო განათლებით ესაგზავნა ლეონივერსიტეტიდან. ამ ცოდნასა და სულისკვეთებას იგი უშუალოდ გადასცემდა სტუდენტებსა და ასპირანტებს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, წმ. ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში, ქუთაისის, თელავისა და სხვა უნივერსიტეტებში...იგი სხვადასხვა დროს იყო არაერთი

მნიშვნელოვანი სამეცნიერო გამოცემის სარედაქციო კოლეგიის წევრი, გელათის მეცნიერებათა აკადემიის უწყებათა, ამავე აკადემიის ჟურნალისა და ქუთაისის უნივერსიტეტის მოამბის მთავარი რედაქტორი.

ასევე გამორჩეული იყო სხვათაგან მიხეილ ქურდიანის ლიტერატურული ტალანტი. მისი გამოკვლევები და ესეები ლიტერატურათმცოდნეობაში, მისი პოეზია და დრამატურგია წარმოაჩინდა მას, როგორც მეტად თავისებური ხედვისა და ხელწერის ხელოვანს, ქართული სიტყვის ჩინებულ ოსტატს.

მიხეილ ქურდიანი იღვა არაერთი ეროვნული წამოწყებისა და ორგანიზაციის სათავეებთან. იგი იყო ერთ-ერთი ორგანიზატორი გელათის ისტორიული აკადემიის აღორძინებისა საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის წიაღში, ამ აკადემიის ხელმძღვანელი 2007-2010 წლებში; იგი იყო ილია ჭავჭავაძის საზოგადოების ერთ-ერთი დამფუძნებელი (1987 წ.) და მისი საპატიო წევრი 1991 წლიდან; იყო საქართველოს დემოგრაფიული საზოგადოების დამფუძნებელი (1989), მისი პრეზიდენტი 1990-94 წლებში და საპატიო პრეზიდენტი 1999 წლიდან; იყო სრულიად საქართველოს რუსთაველის საზოგადოების (1987 წ.) ეროვნული მოღვაწეობის ერთ-ერთი აქტიური მონაწილე და ამ საზოგადოების პრეზიდენტი 2003 წლიდან. იგი 1982 წლიდან იყო საქართველოს ჟურნალისტთა კავშირის წევრი და 1992 წლიდან - საქართველოს მწერალთა კავშირის წევრი.

მიხეილ ქურდიანის მეცნიერული მოღვაწეობის ყველაზე აქტიური პერიოდი ჯერ კიდევ წინ იყო, დასრულებასა და გამოქვეყნებას ელოდა მისი არაერთი მეცნიერული მონახაზი, რა დასანანია, რომ მან იდეებისა და ჩანაფიქრთა უმეტესობის განხორციელება ვერ მოასწრო, მას სწორედ ახლა, ამ სიმწიფის ასაკში უნდა დაებინა ვებინა ბობოქარი სიჭაბუკისა და უკვე დადინჯებული “შუაკაცობის” გეგმები და ჩანაფიქრები...

არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი

Mikheil Kurdiani

Georgian society, Georgian scholarship, Kartvelology has lost an eminent representative, the outstanding Georgian scholar, writer and public figure, member of the Gelati Academy of Sciences, Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Head of the Department of General Linguistics at the Arnold Chikobava Institute of Linguistics, member of the Union of Writers and Journalists, President of Rustaveli Society of All Georgia, Mr. **Mikheil Kurdiani** died on 31 October, 2010, at the age of 56.

Mikheil Kurdiani was born in Tbilisi on 1st January 1954, into the family of the prominent poet and public figure Emelian Kurdiani. Thanks to his talent and the cultural setting of that time he received a classical education. In 1971 Mikheil Kurdiani finished Tbilisi N47 secondary school with honors. The school offered intensive teaching of English. In 1976 he graduated from the Philology Faculty of Tbilisi State University and in 1977 achieved a further degree at the Faculty of the Social Profession of Art at the same University, majoring as a specialist in art criticism. Till the end of his life, his thirst for new knowledge remained inextinguishable. In 2001 he graduated from the Master's course of Kutaisi N. Muskhelishvili State Technical University, specializing in mathematics, applied mathematics and structural, applied and mathematical linguistics. At the same time he prepared for the Master's degree in metallurgy, as this knowledge was essential for his qualification for researching the historical data of the Bronze culture in Transcaucasia. This universal education was crowned with, and based on, his understanding of many European, Oriental and Classical languages.

The area and scope of Kurdiani's scholarly interest and research was very wide: study of literature, theoretical and comparative linguistics, historiography, history of religion, paleography - these are the fields in which he carried out first-rate studies. It is noteworthy that in 1995 he achieved a PhD in Georgian literature. His doctoral dissertation, which dealt with Georgian Modernist literary trends (Symbolism, Futurism) at the beginning of the 20th century, was distinguished for its wide theoretical vision. His habilitation thesis, entitled *Common Kartvelian versification system and general linguistic theory of versification*, was devoted to the historical analysis of the rhythmic organization of Georgian verse. Two of his works dealt with the theory and history of linguistics and literature (1998). Kurdiani was one of the devoted successors of the school of historical-comparative linguistics; his interest in the world's historical processes was particular. For him, history was not only a statistical pile of data, but he viewed the global processes on a broad scale, and even in the separate events of the distant past he contemplated universal laws of development.

He was the author of more than 200 scholarly works. His basic monograph *Foundation of Iberian-Caucasian Linguistics* (Tbilisi: Tbilisi State University Publishing House, 2007, 1040 pp.) holds a special place among them. This monograph summed up, on the one hand, relevant achievements in Iberian-Caucasian linguistics, and on the other, it united the author's general linguistic and comparative observations on the genetic kinship of Native Caucasian languages. In this work, Kurdiani presented all those arguments on the basis of which one can speak of the scholarly value of the relevant theory. In this genealogical classification of Iberian-Caucasian linguistics, Basque occupied its place, as well. The additional arguments presented in favor of the kinship of the Kartvelian and Iberian-Caucasian languages with Basque are linked to his name. It should be said that a summary monograph of this kind had not been written earlier in Iberian-Caucasian comparative linguistics and marked a new stage in the study of Caucasian aboriginal languages.

Lately the scholar worked on creating a linguistic picture of the original home of the Georgians. The already achieved results, in the form of several publications, clearly and unequivocally show the area of habitation of "Proto-Georgians" and the natural historical environment created by this first habitation. On the basis of this linguistic data it is feasible to determine socio-structural and ethno-cultural features of the Georgians.

Kurdiani was an outstanding lecturer and orator. A versatile education, clear mind, broad scholarly range and special oratorical talent enabled him to win the audience with lightning speed and to lead a listener confused through times and circumstances to a clear idea. He was a formidable opponent in a debate, winning many hot contests in favor of the truth in this country as well as abroad. He was respected and his views were taken into consideration by scholarly circles connected with Kartvelology in European countries, Russia and post-Soviet republics, especially in the North Caucasian republics, where he was considered to be close to them, their own flesh and blood. It can be said that he worthily continued that valuable tradition of the brotherly relations of the Caucasians that he had genetically inherited from Svaneti, and was then equipped with by the national education provided by his Alma Mater, Tbilisi University. He consistently passed on his knowledge and spirit to students and post-graduates of Tbilisi State University, St. Andrew the First-Called Georgian University, Kutaisi, Telavi and other seats of learning. At different times he was member of the editorial boards of many scholarly journals, editor of the Proceedings of the Gelati Academy of Sciences, editor-in-chief of the Journal of the same Academy and the Bulletin of Kutaisi University.

Kurdiani's literary talent was also distinguished. His studies and essays in literary criticism, his poetry and dramaturgy showed him to be an artist of

original vision and expert craftsmanship and an excellent master of Georgian literature.

Kurdiani was an initiator of many national undertakings and organizations. He was one of the organizers of the revival of the historic Gelati Academy within the Georgian Apostolic Church and Head of this Academy in 2007-2010. He was one of the founders of the Ilia Chavchavadze Society (1987) and its Honorary Member since 1991. He was a founder of the Georgian Demographic Society (1989), its President in 1990-1994 and Honorary President since 1999. He was one of the active participants in national activities of the Rustaveli Society of All Georgia (1987) and President of this Society since 2003. From 1982, he was member of the Union of Journalists of Georgia and from 1992, member of the Union of Writers of Georgia.

The most prolific period of Kurdiani's research was still ahead. Many of his scholarly conceptions awaited completion and publication. It is a tragic destiny that he was not given the chance to fulfill his ideas and projects. Just now, at a mature age, he was to bring to fruition the plans and ideas of stormy youth and reflexive middle age.

Linguistics Institute "Arnold Chikobava"

I. Language and Religion

THE LINGUISTIC BACKGROUND OF CAUCASIAN ALBANIAN LITERACY

Jost Gippert

The discovery of Albanian palimpsest manuscripts in St. Catherine's monastery on Mt. Sinai has laid a completely new foundation for the study of the Medieval Caucasus, its languages and its religions. The edition of the palimpsests, which has only recently appeared in print,¹ has clearly proven that the language of the Caucasian Albanians was closely related to modern Udi, but also that the Christian texts contained in the palimpsests (Gospels and other NT texts as well as a few OT fragments, distributed among an Evangeliary and a Lectionary manuscript)² pertained to a textual tradition that is otherwise best preserved in the Armenian Bible. In the present paper, I intend to illustrate the complex problems that are involved in determining the background of the Caucasian Albanian literacy on the basis of the Sinai manuscripts.

The Caucasian Albanian (hereafter: CA) lexicon as preserved in the palimpsest texts is characterised by a noteworthy number of words which have counterparts in non-related languages such as Armenian, Georgian, Greek, Syriac, Hebrew, or (Middle) Iranian and which are likely to have been borrowed from one of these languages, either in the course of Christianisation and text translation or in every day usage. The exact source and the route of borrowing is not always easy to determine though, especially when the same etymon is present in more than one of the languages concerned. The following list groups a set of relevant terms with their presumed equivalents:³

CA	Translation	Armenian	Georgian	Greek	Syriac	Iranian ⁴
<i>aba</i>	Abba, Father	<i>abba</i>	<i>abba</i>	Αββα	<i>abbā</i>	
<i>abazaḳ</i>	robber	<i>awazak</i>	<i>avazaḳ-i</i>			MIr. * <i>ā-wāzak</i> (?) ⁵
<i>afre(-pesown)</i>	to praise	<i>awhrnem</i> ⁶				MIr. <i>ā-frī-</i>

¹ Gippert et alii 2009 (hereafter "the edition"). The edition project, which was jointly undertaken by Zaza Aleksidze, Jost Gippert, Jean-Pierre Mahé, Wolfgang Schulze, and Manana Tandashvili, was kindly supported by the Volkswagen Foundation from 2003 to 2007.

² Cf. the edition, vol. I, pp. I-25–37 and vol. II as to the contents of the palimpsests.

³ Cf. the edition, vol. I, pp. II-79–84 as to a thorough account of foreign elements in the Albanian palimpsest texts.

⁴ Abbreviations used in this column: MIr. = Middle Iranian, MP. = Middle Persian, MPT. = Middle Persian of Turfan texts, Pth. = Parthian, NP. = New Persian, OP. = Old Persian, Sogd. = Sogdian.

⁵ Cf. Androniḱašvili (1966: 217 - **āvāzak*).

CA	Translation	Armenian	Georgian	Greek	Syriac	Iranian
<i>angelos</i>	angel		<i>angeloz-i</i>	ἄγγελος		
<i>aḫsiba(y) / aḫsiba(y)</i>	Easter		<i>aḡvseba-y</i>			
<i>ašarkeṭ</i>	disciple	<i>ašakert</i>				MIr. <i>*ašākert</i>
<i>avazan</i>	basin	<i>awazan</i>	<i>avazan-i</i>		<i>āwzānā</i>	MIr. <i>*ā-wāzan-</i> (?) ⁷
<i>avel</i>	much, many	<i>aṙ-awel</i> (?)				
<i>bamgen</i>	blessed					MIr. <i>*bāmgēn</i> ⁸
<i>bazmacown</i>	dinner guests	<i>bazmakan</i>				MP.Pth. <i>bazm</i> 'meal'
<i>belzebowl</i>	Beelzebub	<i>beelzebowl</i>	<i>berzebul-i</i>	Βεελζεβούλ	<i>b^ʿēl-zəbūb</i>	
<i>bod'var</i>	censer	<i>bowrvar</i>	<i>bervar-i</i>			MIr. <i>*bōdīβār</i> ⁹
<i>borz-</i>	work, labour					MP.Pth. <i>warz</i>
<i>čatar</i>	temple, shrine	<i>tačar</i>	<i>tazar-i</i>			OP. <i>tačara-</i>
<i>dag(i)n</i>	dinar, penny	<i>dang</i>	<i>dang-i</i>		<i>dānqā</i>	MP. <i>dāng</i>
<i>daxtaḳ</i>	tablet	<i>taxtak</i> ¹⁰				MP. <i>taxtag</i>
<i>dev / dew</i>	devil, demon	<i>dew</i>	<i>dev-i</i>			MIr. <i>dēw</i>
<i>d'ip̄</i>	scripture, book	<i>(dpir</i> 'writer')				OP. <i>dipi-</i> , MI. <i>*dip-</i>
<i>dowrowd</i>	beam, wood					(Pth. <i>dārūβdag</i> 'crucified')
<i>eḳlesi</i>	church	<i>ekelec'i</i>	<i>eḳlesia-</i>	ἐκκλησία	<i>(aqlīsā)</i>	
<i>garazman</i>	grave, sepulchre	<i>gerezman</i>				
<i>hačex</i>	right (hand)	<i>aḡ</i>				

⁶ Cf. Meillet (1936: 32); the reservations uttered by Hübschmann (1897: 511) are not justified.

⁷ Cf. Andronikašvili (1966: 218 - **ā-vāz-āna*).

⁸ Cf. Gippert (2007a: 100-102).

⁹ Cf. Gippert (2007a: 102-106).

¹⁰ Cf. Gippert (2007a: 106-107). – In Georgian, *taxt-* 'throne' is attested too late (in late Middle Georgian texts) to be considered here.

<i>hambaw</i>	fame, rumour	<i>hambaw</i>	<i>hambav-i</i>			MIr. * <i>ham-bāw</i> (?) ¹¹
<i>hariḳ</i>	tribute, tax	<i>hark</i>	<i>xarḳ-i</i> ¹²			MP. <i>harg</i> , MPT <i>harāg</i>
<i>hetanos</i>	heathen, Gentile	<i>het^canos</i>		ἔθνος		
<i>isḳaḳos</i>	bishop	<i>episkopos</i>	<i>epiḳkoḳos-i</i>	ἐπίσκοπος	<i>episqūpā</i>	
<i>kahana</i>	priest	<i>k^cahanay</i>			<i>kāhnā</i>	
<i>ḳala</i>	lame	<i>kaḷ</i>				
<i>kalak</i>	town, city	<i>k^catak^c</i>	<i>kalak-i</i>		<i>karḳā</i> (?) ¹³	
<i>ḳatoliḳeow(n)</i>	Catholic	<i>kat^cohikē</i>	<i>ḳatoliḳe-</i>	καθολικός	<i>qaṭōlīqā</i>	
<i>ḳilt</i>	key		<i>ḳliṭe-</i>	κλεις	((<i>a</i>) <i>qlidā</i>)	
<i>ḳor-</i>	back(wards)	<i>kor</i>				
<i>kroba</i>	cherubim	<i>k^crovbēk^c</i>	<i>kerobi-ni</i>	Χερουβίμ	<i>krōḅā</i>	
<i>laḳēn</i>	basin, bowl					(NP. <i>lagan</i> ¹⁴)
<i>madil' / midil'</i>	grace, gift, favour		<i>madl-i</i>			
<i>manana</i>	manna	<i>mananay</i>	<i>manana-</i>	μάννα	<i>mannā</i>	
<i>marḡaven</i>	prophet	<i>margarē</i>				MIr. * <i>marḡa-wēn</i> / <i>-ḡē</i> ¹⁵
<i>marmin/n'</i>	body	<i>marmin</i>				
<i>mog</i>	mage	<i>mog</i>	<i>mogu-</i>	μάγος		MP. <i>mog</i>
<i>mu^ʕak</i>	worker	<i>mšak</i>	<i>mušaḳ-i</i>			
<i>n^ʕa-</i>	boat, ship	<i>nav</i>	<i>nav-i</i>	νάυς		MIr. <i>nāw-</i>
<i>pačar</i>	reason	<i>patčar</i>				MIr. * <i>pat-čār-</i>
<i>pasek</i>	Passover	<i>pasek^c</i>	<i>pasek-i</i>	πασέχ	<i>paseḳ</i>	
<i>pīlinz</i>	bronze, cop- per	<i>pīlinj</i>	<i>(s)pīlenz-i</i>			MP. <i>brinj</i>
<i>powsaḳ</i>	crown	<i>psak</i>				Sogd. <i>pusak</i> , MP.Pth. <i>pusag</i> ¹⁶

¹¹ Cf. Andronikašvili (1966: 222: **hambav*).

¹² A variant *harḳ* is attested two times in the Vienna palimpsest, fol. 90va, 5 and fol. 98va, 11 (Gippert 2007b: 6-20 and 6-28).

¹³ Cf. Bielmeier (1985: 38-41).

¹⁴ Very uncertain example.

¹⁵ Cf. Gippert (2005a: 163-165).

¹⁶ Cf. Gippert (2007a: 106).

<i>rabbi</i>	my master!	<i>ṛabbi</i>	<i>rabi</i>	Ῥαββί	<i>rabbī</i>	
<i>rabbowni</i>	our master!	<i>rabbowni</i>	(<i>h</i>) <i>rabbuni</i>	Ῥοββουνι	<i>rabbūli</i>	
- <i>šad</i> -	loosened	- <i>šat</i>				MP.Pth. <i>šād</i> < * <i>šāt</i> 'happy' ¹⁷
<i>salmos</i>	psalm	<i>salmos</i>	<i>psalmun-i</i>	ψαλμός		
<i>šam/nbaṭ</i>	Sabbath	<i>šabat</i> ^c	<i>šabat-i</i>	σάββατον	<i>šabtā</i>	Pth. <i>šambat</i>
<i>sa^lowrzel</i>	throne, see		<i>savrzel-i</i>			
<i>saṭanay</i>	Satan	<i>satanay</i>	<i>saṭana-y</i>	Σατανᾶς	<i>sātānā</i>	
<i>saxē</i>	image, vision		<i>saxe-y</i>			
<i>ṭalavar</i>	tabernacle	<i>taṭawar</i>	<i>ṭalavar-i</i>			Pth. <i>talawār</i>
<i>targowmanown</i>	translation	<i>t^largmanowtⁱown</i>	<i>targmaneba</i>		<i>*targumānu</i>	
<i>va^lamaḵ</i>	cerecloth, napkin	<i>varšamak</i>	<i>varšamag-i</i>			Sogd. w ^z my, NP. <i>bāšāma</i>
<i>vartāpeṭ</i>	teacher	<i>vartapet</i>				MIr. <i>*wardapet</i> (?) ¹⁸
<i>xarṭaḵ-</i>	(into) pieces	<i>xortakem</i>				MP. <i>xurda</i> < <i>*x^wortak-</i> ¹⁹
<i>xexer-</i>	saw		<i>xerx-i</i>			
<i>xo^laḵ</i>	heat	<i>xoršak</i>	<i>xoršaḵ-i</i>			MPT. <i>hōšāg</i> 'hot wind' ¹⁹
<i>xoran</i>	tent	<i>xoran</i>				MIr. <i>*xwadān</i> (?) ¹⁹
<i>*ž(olovowr)d</i>	crowd, peo- ple	<i>žolovowrd</i>				

At first glance, these terms provide a highly diversified picture. However, some observations can be made off-hand.

First, it is obvious that the amount of lexemes Caucasian Albanian shared with Armenian is the largest. Of the terms in question, it is but very few, however, that do not have an Iranian basis (*avel* 'many, much', *hačex* 'right (hand)', *ḵala* 'lame', *kor* 'bent, crooked', *garazman* 'grave', *marmin* 'body', and **žolovowrd* 'crowd, people'). The picture we see thus strongly reminds us of the situation of Old Georgian where we do find a large number of Iranianisms

¹⁷ Cf. Hübschmann (1897: 211-212).

¹⁸ Cf. Benveniste (1929: 10).

¹⁹ Cf. Gippert (2009: 127-136).

shared with Armenian but hardly any Armenian loans proper (Gippert 2005b). Since for Old Georgian, the wide-spread hypothesis that all Iranianisms entered the language *via armeniaca* can no longer be maintained (Gippert 1993: 345-350), we may assume for Albanian, too, that many (if not all) of its Iranianisms may have entered the language directly. This assumption is corroborated by the fact that Albanian possesses Iranianisms not shared by Armenian (and/or Georgian) such as *bamgen* ‘blessed’, which presupposes a Middle Iran. **bāmgēn*, lit. ‘ray-like, shining’; *margaven* ‘prophet’, which opposes itself to Arm. *margarē* ‘id.’ as containing the present stem, not the past stem of the Middle Iran. verb ‘to see’ as its second compound member (**marya-wēn*- vs. **marya-δē*- ‘augur’, lit. ‘bird-seer’); or *dowrowd* (= Udi *duruf*) ‘beam, wood (used for the cross)’, which clearly corresponds to Parth. *dārūβdag* ‘crucified’ (Boyce 1977: 34),²⁰ a derivate of Old Iran. *dāru*- ‘wood’. The term *d’ip* ‘scripture, book’ may also be mentioned here since its presumable etymon, Old Pers. *dipī*- ‘inscription’, is not continued as such in Armenian but only in the derivate *dpir* ‘writer’ (< **dipī-βar*-?).²¹ The assumption that Iranianisms are direct loans in CA is also corroborated by phonetic differences where CA does not share an internal Armenian development; cp., e.g., *powsak* ‘crown’, which opposes itself to Arm. *psak* ‘id.’ by the preservation of the first syllable vowel (< Early NW-Middle Iran. **pusak*-, cf. Middle Pers. Parth. *pusag*, Sogd. *pusak*; Gippert 2007a: 106-108); *afre-pesown* vs. Arm. *awhrnem* / *awrhnem* ‘to praise’, where CA has preserved the Iranian consonant cluster *fr* (< **ā-frī*-) which developed into *whr* > *wrh* in Armenian;²² or *bod’var* ‘censer’ (< Middle Iran. **bōdiβār*-), where CA does not share the substitution of Middle Iran. *-δ-* > *-r*- visible in both Arm. *bowrvār* and Georg. *bervar-i* (Gippert 2007a: 103-106). Conversely, Albanian may exhibit peculiar developments as in the three terms *va^lamaḵ* ‘cerecloth, napkin’ (vs. Arm. *varšamak*, Georg. *varšama(n)g-i*, Sogd. *w²š²my*, New Pers. *bāšāma*), *xo^laḵ* ‘heat’ (vs. Arm. *xoršak*, Georg. *xoršaḵ-i*, Middle Pers. Turfan *hōšāg* ‘hot wind’), and *mow^laḵ* ‘worker’ (vs. Arm. *mšak*, Georg. *mušaḵ-i*, with no clear Iranian equivalent). Here we have the crucial representation of a *š* sound (or *rš* cluster) by the CA pharyngeal ^l.²³ The question of the route of borrowing notwithstanding, the elements of Iranian stock represent the largest layer of loanwords by far in Albanian, even if a few cases remain doubtful (*borz* ‘labour, work’ ~ New Pers. *barz*, vs. Middle Pers. Parth. *warz* ‘id.’, or *laqēn* ‘basin, bowl’ vs. New Pers. *lagan* ‘id.’).

²⁰ The word is written <d^lrwbdg> in the texts (also in the derivation *dārūβdagiftūg* <d^lrwbdgyftg> ‘concerning the crucifixation’, ib.).

²¹ Cp. also Old Georgian **dabir*- (only attested in the hapax legomenon *šahr-dabir*- ‘town-writer’), which must have been borrowed from Middle Persian (Gippert 1993: 225-228).

²² Cf. n. 6 above for the Armenian development.

²³ Cf. Gippert 2009 for a full discussion of the terms *va^lamaḵ*, *xo^laḵ*, and *mow^laḵ*.